

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงหลักการและวิธีการของการศึกษาเฉพาะกรณี ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการนี้เพื่อค้นหาคำตอบปัญหาที่จะศึกษา นอกนั้นเป็นการเลือกพื้นที่ที่จะศึกษา ขั้นตอนการวิจัย เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การศึกษาหลักการการศึกษาเฉพาะกรณี

ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เนื่องจากต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในระดับลึกซึ่งถึงความหมายของปรากฏการณ์นั้น ๆ สำหรับสมาชิกสังคมหรือกลุ่มสังคม (สุภาวงศ์, 2535) ซึ่งดำเนินการโดยอาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการค้นหาข้อมูลรูปแบบต่าง ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้งให้เห็นภาพอย่างชัดเจน หาข้อสรุปในทางธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์บางอย่างทางสังคม การศึกษาเฉพาะกรณีที่ต้องการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการและแนวทางการดำเนินงานของโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา และวิชาการบริหารการศึกษา กำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่จะไปปฏิบัติงานภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน เพื่อนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาได้อย่างถูกต้อง

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาแบบเจาะลึก เพื่อให้ได้คำตอบในเรื่องสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกสนามสำหรับศึกษา โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้หลักเกณฑ์การเลือกสนามสำหรับศึกษาคือ

- 1) สนามนั้นต้องเหมาะสม สามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้
- 2) ขนาดของสนามพอเหมาะแก่การศึกษา สามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้
- 3) ความซับซ้อนของปรากฏการณ์ไม่มาก และยุ่งยากสับสนเกินกว่าผู้วิจัยคนเดียวจะสังเกตได้ครบถ้วน คนในชุมชนยอมรับให้เข้าไปวิจัยได้
- 4) ที่ตั้งของสนามสะดวกต่อการปฏิบัติการวิจัยของผู้วิจัย

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาโรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่ ตำบลม่วงไข่ อำเภอนียงโคน จังหวัดสกลนคร จากเหตุผลที่ว่า โรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่เป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือชั้นพื้นฐาน ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นรุ่นแรกของจังหวัดสกลนคร โดยได้เข้าอยู่ในโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ เมื่อปี พ.ศ. 2533 และได้ดำเนินการจนมีนักเรียนสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไปแล้ว 2 รุ่น ผู้วิจัยจะสามารถหาคำตอบในเรื่องการติดตามผลนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาได้ นอกจากนี้โรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่ มีพื้นที่ไม่แคบหรือกว้างเกินไป มีขนาดพื้นที่พอเหมาะที่ผู้วิจัยสามารถเข้าไปศึกษาได้ ผู้วิจัยสามารถเดินทางไปได้โดยสะดวก อีกประการหนึ่งโรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่ เป็นโรงเรียนที่เป็นเสมือนโรงเรียนแม่แบบของโรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของจังหวัดสกลนคร ที่โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาแห่งอื่นมาศึกษาดูงาน ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนได้รับเชิญเป็นวิทยากรอบรมผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เปิดใหม่หลายครั้ง

3.3 วิธีการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการ 2 วิธีการคือ

(1) ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1.1) เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งสืบค้นทางวิชาการ

1.2) เอกสารของทางราชการ ได้จากหน่วยงานราชการในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนครและสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอนียงโคน

1.3) เอกสารของโรงเรียน ได้แก่ รายงานการประชุม ระเบียบนักเรียน ฯลฯ โดยจะศึกษาย้อนหลังเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 จนถึงสิ้นสุดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2537

(2) ศึกษาภาคสนาม มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสารสำคัญของโรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่ จังหวัดสกลนคร และศึกษาเอกสารของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร

ขั้นที่ 2 ทำการสำรวจโรงเรียน เพื่อทราบสภาพทั่วไปของโรงเรียนและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

ขั้นที่ 3 ทำการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยลงปฏิบัติงานภาคสนามที่โรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่ อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนครเป็นระยะเวลา 1 ปี

3.4 การใช้เวลาในสนาม

ผู้วิจัยลงปฏิบัติงานภาคสนามที่โรงเรียนชุมชนดงม่วงไข่เป็นระยะเวลานาน 1 ปี ตั้งแต่เริ่มเปิดภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2537 ถึงสิ้นสุดภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 โดยใช้เวลาเดินทางไปลงสนามเวลาเช้า และกลับหลังจากโรงเรียนเลิกแล้ว และได้เข้าร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้น กิจกรรมบางกิจกรรมอยู่นอกเวลาที่เข้าปฏิบัติ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลลำดับ (Key Informants)

3.5 การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport)

ขั้นตอนแรกที่สำคัญ ผู้วิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับคนในสนาม ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการแนะนำตนเองอย่างเปิดเผย โดยบอกกับคนในสนามว่าตนเองเป็นใคร มาทำอะไร บอกว่าจะเอาข้อค้นพบไปทำอะไร และทำไมจึงเลือกโรงเรียนนี้ และโรงเรียนจะได้รับผลอะไรจากการศึกษารั้งนี้ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้พยายามทำตัวกลมกลืนกับครูในโรงเรียน ไม่ทำตัวให้เด่น ไม่ให้เขารู้สึกว่าเราเป็นคนแปลกปลอมเข้ามา วางท่าที่สงบเสถียร มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส แสดงท่าที่เป็นมิตรกับทุกคน ยินดีจะช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำแก่เขา พยายามเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอย่างสงบ และไม่ถามคำถามที่ทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัดที่จะตอบ

3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีอุปกรณ์ช่วยความจำหลายอย่างช่วยในการเก็บข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง การบันทึกภาคสนาม (Field notes) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ (Structured Interview) และปฏิบัติการจดบันทึกย่อ โดยแยกประเภทปรากฏการณ์ตามกรอบการสังเกต 6 ประเภทคือ

- 1) การกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันของคนที่อยู่ในงานวิจัย ได้แก่ การปฏิบัติงานภารกิจในชีวิตประจำวันของผู้บริหาร ครู และนักเรียนในสนาม
- 2) กิจกรรม (Activities) คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นการติดตามผล การประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน
- 3) ความหมาย (Meanings) คำอธิบายของบุคคลที่เกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม เพื่อทราบวิสัยทัศน์ ความเชื่อ ทัศนคติของชุมชน
- 4) ความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างบุคคลในชุมชน เพื่อทราบความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง เกี่ยวโยงกัน
- 5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (Participation) การให้ความร่วมมือ และเป็นส่วนประกอบในโครงสร้างการบริหาร จะทราบความขัดแย้งและราบรื่นได้ชัดเจน
- 6) สภาพสังคม (Setting) สภาพของสนามทั้งหมดที่เป็นภาพรวมทุกแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เข้าไปปฏิบัติการภาคสนามในหมู่บ้านและโรงเรียนเป็นเวลา 12 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2537 ถึงวันที่ 30 เมษายน 2538 โดยใช้วิธีการแบ่งเป็นขั้นตอน

- 1) เก็บข้อมูลจากการสังเกตโรงเรียน และหมู่บ้านเพื่อทราบสภาพโรงเรียนและหมู่บ้าน จดบันทึกภาคสนามไว้

2) การสัมภาษณ์ผู้บริหารอย่างไม่เป็นทางการก่อน แล้วจึงใช้แบบเป็นทางการ ใช้เครื่องบันทึกเสียงไว้

3) สัมภาษณ์ครูเป็นบางคน โดยเฉพาะครูที่รับผิดชอบงานสำคัญ ๆ ของกรอบงานวิจัย ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัยกับครูส่วนมาก และเลือกสัมภาษณ์บางคำถามซ้ำเพื่อความแน่ใจ

4) สัมภาษณ์นักเรียนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแบบไม่เป็นทางการก่อนเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย แล้วจึงได้แบบสอบถามชนิดปลายเปิด

5) ข้อมูลผู้ปกครองนักเรียน เลือกผู้ปกครองจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยสัมภาษณ์เองบางคน บางคนใช้แบบสอบถามให้ตอบแบบอิสระ การเก็บข้อมูลนักเรียนช่วยรวบรวมให้

6) ข้อมูลการโรง ผู้วิจัยสัมภาษณ์เองใช้แบบไม่เป็นทางการ

7) ข้อมูลจากศึกษานิเทศก์ ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์เอง

สรุป ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ

1) บุคลากรโรงเรียน ได้แก่

ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 3 คน

ครูผู้สอน จำนวน 28 คน

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 50 คน โดยสุ่มจากจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งหมด 179 คน จำนวนนักเรียนที่สุ่มแบ่งเป็น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง จำนวน 15 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สอง จำนวน 15 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม จำนวน 20 คน

นักการภารโรง จำนวน 1 คน

2) ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ได้แก่

ศึกษานิเทศก์ประจำสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร จำนวน 2 คน

ศึกษานิเทศก์ประจำสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร จำนวน 2 คน

3) บุคคลในชุมชน ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 10 คน

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการศึกษภาคสนาม โดยใช้วิธีสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้มีความเที่ยง ได้วิเคราะห์ข้อมูล หลังจากกลับจากภาคสนาม โดยนำความจริงของข้อมูลมาตีความปรากฏการณ์ แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ

- (1) ด้านการวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ
- (2) ด้านการบริหารหลักสูตร
- (3) ด้านการจัดการเรียนการสอน
- (4) ด้านการจัดบริการเกี่ยวกับการเรียนการสอน
- (5) ด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนและติดตามผลนักเรียนที่สำเร็จ

การศึกษาแล้ว

หลังจากนั้นนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความ สรุป นำเสนอ ผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) (สุภางค์, 2534) ข้อมูลบางส่วนที่เป็นเชิงปริมาณใช้ค่าความถี่และร้อยละ